

BRAUN LÁSZLÓ

A MI VÉRTANÚNK. A BRÓDY-MONOGRÁFIÁRÓL

Botlik József történész, akit munkáiról már régóta ismerhetnek a kárpátaljai olvasók, ezúttal egy nem mindennapi ember, Bródy András életét mutatja be új könyvében. A politikus életútja és megpróbáltatásai hitelesen tanúskodnak e térség XX. századi eseményeiről, társadalmi és politikai változásairól, melyek a lakosságot sújtották. A szerző sokoldalú és alapos történelmi munkájában az egyéni sors mellett feltárul a vidék társadalmának múltja, és az itt élő közösségek törekvései.

Nem egyszerű feladat Kárpátalja történelméről írni, hiszen a XX. század viszontagságai, a kor politikai megosztottsága és a nemzetiségi viszonyokból származó különbségek nehézzé teszik a régió eseményeinek a megértését. Bizonyos események, személyek történelmi szerepe a tudományban és a közéletben máig kibeszéletlen, elemzésük ma is lelki sebeket téphet fel, ami a kutatókat komoly akadályok elé állítja. Botlik József munkássága során Kárpátalja múltjának több jelentős eseményét tárgyalva eddig is igyekezett tabukat dönteni, és e témák bemutatásával a helyi történelmi vizsgálatokat is sikerrel ösztönözte. Ennek jegyében született meg a Bródy Andrásról, az egykori ruszin miniszterelnök életéről szóló könyve is.

A szerző munkája során jelentős forrásanyagra, illetve – nem csak magyar nyelvű – szakirodalomra támaszkodott, több szempontból vizsgálta az eseményeket, és kiigazított egyes, korábban hitelesnek vélt állításokat. A mű főbb tételeinek, állításainak tárgyilagossága megkérdőjelezhetetlen.

A Bródy András gyermek- és ifjúkorát összefoglaló első fejezetben – mely időszakban Kárpátalja Csehszlovákiához került – a régió közigazgatási határainak, politikai hovatartozásának és nevének kialakulását is elemzi a szerző. Utóbbival kapcsolatban kiemeli, hogy a Kárpátalja megnevezés jobbra földrajzi fogalomként jelent meg, hiszen a keleti határokon túl rekedt magyarok az ország egységében, és nem egy autonóm jogokkal bíró régióban gondolkodtak.

A második fejezet Bródy András politikai pályafutásának felívelését elemzi, rávilágít a ruszinok politikai törekvéseire és megosztottságukra. Bródy az 1920-as évek közepén emelkedett a helyi politika élvonalába, elsősorban az Autonóm Földműves Szövetség soraiban képviselve a ruszin lakosság érde-

keit. Ugyanakkor magánéletének legszebb pillanatai is ehhez az időszakhoz kötődnek, mert megismerkedett későbbi feleségével, Nécs Mária Magdolnával (itt az özvegy, illetve közös gyermekük, ifj. Bródy András visszaemlékezései is fontos szerepet kapnak). A fejezet végén a területi változásokat sürgető és hősiiesen küzdő Rongyos Gárda 1938-as tevékenységéről is szó esik.

A következőkben Bródy életének egy rövid, de emberpróbáló időszakát ismerhetjük meg, amely hazája számára is sok változást hozott. Amikor az összeomlás szélén álló csehszlovák állam Kárpátjának autonómiát adott, a politikus – ahogyan akkor nevezték – a kárpátorosz ügyek minisztere lett. Az 1938 ősztől 1939 tavaszáig tartó időszak Bródy számára a magasságból a mélységbe vezetett, a miniszterelnöki bársonyszékből börtönrácsok mögé került. A fogságból írt levelek Bródy emberi tartását, családjához fűződő viszonyát tárják elénk.

Hazájának eseményei közül ugyanakkor képet kaphatunk az első bécsi döntésről, Kárpáti Ukrajna létrejöttének körülményeiről és belső viszonyairól, önállóságának kikiáltásáról, visszavételéről Magyarország kötelékébe, és a magyar–szlovák fegyveres összetűzésről. Ez a rész elengedhetetlenül szükséges a történelmi helyzet megértéséhez, a politikai és területi változások ábrázolásához.

Az ötödik fejezetben Bródynak Kárpátalja autonómiájáért folytatott küzdelmét összegzi a szerző, a terület visszatérésétől a második bécsi döntésig. A helyes fogalomhasználat miatt fontos részlet itt a ruszin, rutén, magyar-orosz népnevek korabeli használatának tisztázása, valamint a földrajzi elnevezések egyértelműsítése: a magyarok lakta délnyugati sávot a Felvidék részének tekintették, míg Kárpátalja névvel inkább a ruszinok lakta hegyvidéki területet illették. Az ekkoriban zajló, autonómia kialakításával kapcsolatos tárgyalásokat és autonómiatervezeteket részletesen tárgyalja a szerző, köztük Bródy túlzó, horvát minta alapján egyfajta társországi követelését, amit még párttársai – Demkó Mihály, Ilnczyk Sándor és Marina Gyula – is elleneztek. A Teleki Pál miniszterelnök által 1940 augusztusában visszavont *Törvényjavaslat a Kárpátaljai Vajdaság önkormányzatáról* című tervezet mellett a szerző az 1939 nyarán hatályba lépett 6200/1939. M. E. számú kormányrendeletre is kitér, ami 1944 őszeig állt fenn, és magyar–rutén kétnyelvű közigazgatást biztosított. Ennek értelmében a rutén nyelv a magyarral egyenjogú hivatalos nyelvvé vált, amit minden hivatalban és közintézményben szabadon lehetett használni szóbeli és írásbeli érintkezés esetén. A területre kiterjedő törvényeket, rendeleteket és hatósági hirdetményeket hiteles fordításban is meg kellett jelentetni. A tisztviselők kötelesek voltak rutén és magyar nyelven is ellátni hivatalaikat. Az iskolákban biztosítani kellett a rutén és a magyar

nyelv oktatását, kétnyelvű feliratok jelentek meg a településeken. Az elmúlt évtizedek ukrán kisebbségi és nyelvpolitikájára gondolva joggal jegyzi meg Botlik József, hogy az egykori kétnyelvű közigazgatás *„tizedével is megelégedett volna a 2010-es évek elejéig a kárpátaljai magyarság”*. A szerző nem hallgatja el a kialakult nehézségeket sem, amit Bródy András Horthy Miklós kormányzó számára írott, de el nem küldött levelén keresztül mutat be (ugyanakkor rávilágít azokra az álhírekre is, amelyeket Bródy lapja, a Russzkaja Pravda közölt a munkácsi orosz nyelvű feliratokról).

A hetedik fejezet Bródy András országgyűlési munkáját mutatja be felszólalásai alapján. A képviselő beszédeiben kifejezte személye és népe hűségét Magyarországhoz, reményét az autonómia megvalósulására. Felszólalásaiban számos javaslatot tett jogi, gazdasági, kulturális és társadalmi téren, és többször említette, hogy az intézkedések elmaradása, a késlekedés eltávolítja egymástól a magyarokat és a magyar-oroszokat, felerősítve az ellenséges propagandát. Ha a jelen történelmi ismereteinek tudatában állíthatjuk, hogy Bródy András politikai jöslatai nem mindig voltak helyesek, azt is alá kell húznunk, hogy egyes esetekben nagyon jól látta a dolgokat. *„Ha tehát arról lenne szó, hogy a Szovjet át akarná és át tudná lépni a Kárpátokat akkor ezt nem miattunk tenné; mi legfeljebb egy fájvédelemmel indokolt ugródeszka lehetnénk”* – írta 1939. december 7-én.

A továbbiakban a szerző egy hadmozdulatokat bemutató hadtörténeti elemzés után tér rá Kárpátalja szovjetesítésére, a terület 1944-es megszállásának körülményeire és következményeire. A szovjet hatóságok rendkívüli mértékben figyeltek arra, hogy a világ felé a megszállás hivatalosan önkéntes csatlakozásnak tűnjön, miközben brutális eszközökkel hajtottak végre etnikai tisztogatást a kárpátaljai magyar és német férfiak körében. A politikai színjáték részeként létrejött Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártja és Népi Tanácsa, megszavaztatták Kárpátontúli Ukrajna „újraegyesülését” Szovjet-Ukrajnával, és ehhez még aláírásokat is gyűjtöttek (telhetetlenségüket bizonyító fontos adalék, hogy bizonyos magyarországi, Kárpátaljához korábban nem tartozó területekre is igényt tartottak).

Az erőszakos szovjetesítés egy másik eszköze, az értelmiség lefejezése is megjelenik a könyvben Bródy András tragikus példáján, 1946-os kivégzésén keresztül szemléltetve. Bűne csupán annyi volt, hogy más nézetet képviselt, és tekintélye volt az emberek körében. Botlik József a per iratanyagán keresztül érzékelteti Bródy András kiszolgáltatottságát, valamint feleségének írott levelei által bemutatja a sorsát méltósággal viselő embert. Jól látható, hogy a bűnözői módszerekkel irányító, félelmen alapuló rendszer egy modern kori barbariz-

must hozott el, aminek nyomai máig is jelen vannak. Megtört embereket, félelmet, gyanakvást, kiszolgáltatottságot és szenvedést hagyott maga után.

A következőkben ifjabb Bródy András édesapja rehabilitációjáért folytatott küzdelméről tudósít a szerző. Ehhez a részhez csak a legszükségesebb esetekben fűz kommentárt, és főként lefordított dokumentumok által tárul fel a Bródy András ártatlanságának elismertetéséért folytatott küzdelem, ami által újabb tragikus részletekkel bővül a család kálváriájának története.

A tizenegyedik fejezetnek Botlik József *A ruszin nép vértanújának emlékezete* címet adta. Helyet kapnak itt a családtagok személyes visszaemlékezései, illetve egy részletes elemzése a Bródy Andrásról szóló, 1948-tól a 2010-es évek elejéig született cikkeknek. Rendkívül tanulságos betekintés ez az egykori ruszin miniszterelnök életével és tevékenységével foglalkozó írásokba, hiszen általa az is láthatóvá válik, hogyan változott a történeti gondolkodás Bródy személyével kapcsolatban.

A kiadványban helyet kapott még egy *Fogalomtár, Bródy András művei, válogatott cikkei, Csehszlovák parlamenti felszólalásai* jegyzéke, valamint egy a *Források* és a szakirodalom jegyzékét követő *Köszönetnyilvánítás*, mely a munkát elősegítő személyekhez szól. A könyv végén *Családi fényképek és okiratok* találhatóak, amelyek szinte személyes kapcsolatot teremtenek Bródy Andrásal és családjával.

Nagy jelentősége van annak, hogy történelmünk kiemelkedő személyiségei a nemzeti emlékezetben elfoglalhatják méltó helyüket. Botlik József könyve rendkívül fontos e tekintetben, hiszen tárgyilagosan tisztázza Bródy András történelmi szerepét, ugyanakkor a politikus emberi arcát is hitelesen mutatja be. Egy-egy szövegrészben éppúgy kiemeli erényeit, mint gyengeségeit vagy gyarlóságait. Bródy hitt Istenben, a családi szeretet erejében, az igaz eszmékben, a becsületes munka eredményében, a kötelességtudat fontosságában.

Bródy András magyar és ruszin származású volt, ám ruszin identitása dominált. Nemzeti hovatartozása viszont tudatosan a magyar politikai törekvések felé irányította, és a magyar–ruszin összetartozás jelképes alakjává vált. Autonómia-törekvéseiben a ruszin nép érdekeit tartotta szem előtt, de sohasem cselekedett a magyarság ellen, sőt, őszintén hitte, hogy a két nép fejlődése kölcsönösen erősíti egymást. Tragédiája a ruszin és a magyar politika végzetét is jelentette Kárpátalján a szovjet időszakban. Nem véletlen, hogy életútját egy magyar történész írta meg. Bródy András a ruszin nép vértanúja – és a magyaré is.

(Botlik József. *A ruszin nép vértanúja Bródy András /1895–1946/*)